

บทที่ ๑

สถาปนาทางภูมิศาสตร์การเมืองของยุโรปตะวันออก

เมื่อกล่าวถึงยุโรป สังคมไทยโดยทั่วไปมักจะรู้จักแต่ยุโรปตะวันตก แต่อีกฟากหนึ่งของยุโรป คือ ยุโรปตะวันออกนั้น มักไม่เป็นที่รู้จักกันมากนัก ทั้งที่ยุโรปตะวันออกมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนานเช่นเดียวกัน หนังสือเรื่องประวัติศาสตร์ยุโรปตะวันออกเล่มนี้ จึงหวังที่จะสร้างความรู้ใหม่เกี่ยวกับยุโรปในฟากฝั่งตะวันออก เพื่อจะเติมเต็มความรู้เกี่ยวกับยุโรปสมัยใหม่ให้รอบด้าน อันจะนำไปสู่ความเข้าใจในองค์รวมของยุโรปให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ในโลกตะวันตกนั้น การศึกษายุโรปตะวันออกในฐานะหน่วยการวิเคราะห์หน่วยหนึ่ง เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นเมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่สองนี้เอง เพราะก่อนหน้านั้นไม่มีปริมณฑลทางภูมิศาสตร์ที่เรียกว่า 'ยุโรปตะวันออก' แม้กระทั่งเมื่อ ค.ศ.๑๘๖๐ อาณาบริเวณนี้ก็ยังตกอยู่ใต้จักรวรรดิทั้งสิ้น คือ ออตโตมาน-ตุรกี รัสเซีย ฮับสบูร์ก-ออสเตรีย และปรัสเซีย ยังไม่มีรัฐประชาชาติเกิดขึ้นอย่างเป็นทางการ จนกระทั่งเมื่อลัทธิชาตินิยมเริ่มแพร่หลายในยุโรปหลังสงครามนโปเลียน ประชาชนในเขตนี้จึงเริ่มต้นตัวขึ้นเรียกร้องสิทธิในการปกครองตนเองต่อสู้เพื่อเอกราช และก่อให้เกิดการก่อตั้งรัฐประชาชาติสมัยใหม่ที่ละประเทศ จนเมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่งประเทศยุโรปตะวันออกจึงได้เป็นประเทศอิสระอย่างสมบูรณ์ แต่คำที่ใช้กันมากเมื่อเรียกอาณาบริเวณนี้ในระยะ

ก่อนสงครามโลกครั้งแรก คือ ‘ตะวันออกไกล’ ซึ่งมักจะหมายถึงดินแดนของอาณาจักรออตโตมาน ทั้งในเอเชียและยุโรป ส่วนอีกคำหนึ่งที่ใช้กันอยู่ก็คือ ‘ยุโรปกลางและบอลข่าน’ หมายถึงเขตยุโรปที่อยู่กลางระหว่างประเทศเยอรมนีและรัสเซีย ซึ่งมักจะหมายรวมเอาดินแดนของจักรวรรดิออสเตรียไว้ด้วย

ต่อมา ในระยะหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เมื่อประเทศเหล่านี้เกิดการปฏิวัติไปสู่ระบอบคอมมิวนิสต์ คำว่า ‘ยุโรปตะวันออก’ จึงถูกนำมาใช้แทนที่อย่างเป็นทางการ ในขณะที่หมายถึงดินแดนของ ๘ ประเทศ คือ โปแลนด์ เชโกสโลวาเกีย ฮังการี โรมาเนีย บุลกาเรีย ยูโกสลาเวีย อัลบาเนีย และเยอรมนีตะวันออก ความหมายของยุโรปตะวันออกจึงถู้งานานไปกับการเป็นประเทศคอมมิวนิสต์ แต่หลัง ค.ศ.๑๙๙๐ ระบอบคอมมิวนิสต์สลายตัว ลัทธิชาตินิยมเติบโตขึ้น จึงเกิดการแบ่งแยกประเทศใหม่ โดยเช็กและสโลวักแยกออกจากกัน และยูโกสลาเวียก็แยกเป็น ๖ ประเทศ ส่วนเยอรมนีตะวันออกรวมเข้ากับเยอรมนีตะวันตก จึงทำให้ยุโรปตะวันออกมี ๑๑ ประเทศ นอกจากนั้นเมื่อเกิดการล่มสลายของสหภาพโซเวียตใน ค.ศ.๑๙๙๑ ได้เกิดประเทศอิสระใหม่หลายประเทศในยุโรปด้านตะวันออก อันได้แก่ ลิทัวเนีย ลัตเวีย เอสโตเนีย เบลารุส ยูเครน และ โมลโดวา ในทางภูมิศาสตร์การเมืองก็ถือว่าประเทศเหล่านี้อยู่ในเขตยุโรปตะวันออกด้วย เรียกว่า ‘ยุโรปตะวันออกใหม่’ แต่ในหนังสือเล่มนี้ยังไม่ต้องการที่จะขยายขอบเขตไปถึงอาณาบริเวณนั้น

ดังนั้น ยุโรปตะวันออกในหนังสือเล่มนี้ จึงหมายถึงดินแดนของประเทศ ๑๑ ประเทศ คือ โปแลนด์ ฮังการี โรมาเนีย บุลกาเรีย อัลบาเนีย เช็ก สโลวาเกีย โครเอเชีย มาซิโดเนีย สโลเวเนีย บอสเนีย-เฮอร์เซโกวีนา เซอร์เบีย และ มอนเตเนโกร ซึ่งส่วนมากเป็นประเทศเล็กๆ ดังจะเห็นได้ในตาราง ซึ่งเรียงลำดับประเทศตามขนาดของพื้นที่ดังนี้

ประเทศ	พื้นที่ (ตร.กม.)	ประชากร	เมืองหลวง	ภาษา
โปแลนด์	๓๑๒,๖๘๕	๓๘,๕๘๗,๐๐๐	วอร์ซอ	โปแลนด์
โรมาเนีย	๒๓๘,๓๙๑	๒๒,๓๓๔,๐๐๐	บูคาเรสต์	โรมาเนีย
บัลแกเรีย	๑๑๐,๙๙๔	๗,๘๙๗,๐๐๐	โซเฟีย	บัลแกเรีย
ฮังการี	๙๓,๐๓๐	๙,๘๗๗,๐๐๐	บูดาเปสต์	แมกยาร์
เซอร์เบีย	๘๘,๓๖๑	๑๐,๓๖๑,๐๐๐	เบลเกรด	เซอร์เบีย
เช็ก	๗๘,๘๖๖	๑๐,๒๓๖,๐๐๐	ปราก	เช็ก
โครเอเชีย	๕๖,๕๓๘	๔,๒๒๕,๐๐๐	ซาเกรป	โครแอต
บอสเนีย- เฮอร์เซโกวีนา	๕๑,๒๓๓	๔,๑๖๑,๐๐๐	ซาราเยโว	บอสเนีย
สโลวาเกีย	๔๙,๐๓๔	๕,๔๑๔,๐๐๐	บราติสลาวา	สโลวัก
อัลบาเนีย	๒๘,๔๘๙	๓,๑๖๖,๐๐๐	ติรานา	อัลบาเนีย
มาซิโดเนีย	๒๕,๓๓๓	๒,๐๔๗,๐๐๐	สกอเปีย	มาซิโดเนีย
สโลวีเนีย	๒๐,๒๙๖	๑,๙๘๔,๐๐๐	ลูบลียานา	สโลวีเนีย
มอนเตเนโกร	๑๓,๘๑๒	๖๘๕,๐๐๐	ปอดกอริกา	มอนเตเนกริน

ที่มา : World Almanac 2006.*

ประเทศเล็กๆ เหล่านี้ มีความสำคัญตลอดมาในประวัติศาสตร์ของยุโรป ดังจะเห็นได้จากการเกิดของสงครามโลกทั้งสองครั้ง ก็มีชนวนเหตุมาจากความขัดแย้งในภูมิภาคนี้ ในทางยุทธศาสตร์ ยุโรปตะวันออกนั้นอยู่ใจกลางของยุโรป และเป็นแดนกันชนระหว่างยุโรปตะวันตกกับรัสเซีย ความเป็นไปในภูมิภาคนี้จึงเป็นที่สนใจของมหาอำนาจ

* เปรียบเทียบกับประเทศไทย ที่มีพื้นที่ ๕๑๔,๐๐๐ ตร.กม. จะเห็นได้ว่า ประเทศยุโรปตะวันออกแต่ละประเทศ มีพื้นที่น้อยกว่าอาณาเขตประเทศไทย

แผนที่ยุโรปตะวันออกปัจจุบัน

ทั้งในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ และคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ ความขัดแย้งในระดับภูมิภาค และความขัดแย้งระหว่างมหาอำนาจในอาณานิคมนี้ มีความเกี่ยวพันกันอย่างซับซ้อน และก่อให้เกิดผลกระทบอย่างสำคัญต่อสถานการณ์ระหว่างประเทศของยุโรป

อนึ่ง การแบ่งยุโรปออกเป็นตะวันตกกับตะวันออก ก็มี ความหมายทางประวัติศาสตร์และความหมายทางการเมือง ความหมายทางประวัติศาสตร์นั้น ดินแดนยุโรปตะวันตกถือว่าสืบมาจากอารยธรรมโรมัน และเป็นบ่อเกิดของทุนนิยม เสรีนิยม แต่ดินแดนยุโรปตะวันออกคือ ดินแดนที่เคยอยู่ภายใต้จักรวรรดิออสเตรีย ออตโตมาน และรัสเซีย ซึ่งถือว่าเป็นดินแดนที่อยู่ภายใต้การปกครองแบบอิตาธิปไตย (Autocracy) และระบอบทาสกสิกร (serfdom) ในทางสังคม ถือว่ายุโรปตะวันออกเป็นเขตของวัฒนธรรมสลาฟ และได้อิทธิพลแบบตะวันออก คือ อารยธรรมกรีก และไบแซนไทน์ อีกทั้งเป็นภูมิภาคที่รับอิทธิพลเอเชีย คือ เตอร์กและมองโกล ต่อมาหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เมื่อเกิดการปฏิวัติสังคมนิยม ความหมายในทางการเมืองยุโรปตะวันออกคือ ความเป็นคอมมิวนิสต์ และอยู่ใต้อิทธิพลของสหภาพโซเวียต เรียกกันว่า 'ประเทศหลังม่านเหล็ก' ถือว่า ม่านเหล็กคือลัทธิการเมืองได้แบ่งยุโรปออกจากกันเป็นสองส่วน ในทางรูปธรรมคือการสร้างรั้วลวดหนามและแนวกำแพงที่เรียกว่า 'กำแพงเบอร์ลิน' กั้นดินแดน

ต่อมาเมื่อระบอบคอมมิวนิสต์ล่มสลาย และกำแพงเบอร์ลินถูกรื้อทำลาย คำว่ายุโรปตะวันออกสื่อความหมายในเชิงเนื้อหา ประเทศต่างๆ ในยุโรปตะวันออก ไม่อยากเป็นตะวันออก ต่างลดและเลิกความร่วมมือกันเอง และปรารถนาแสวงหาความร่วมมือและความช่วยเหลือจากฝ่ายตะวันตก ความพยายามในการสมัครเข้าเป็นสมาชิกสหภาพยุโรปและองค์การนาโตเป็นตัวอย่างที่ดี ซึ่งจะส่งผลให้สหภาพยุโรปเปลี่ยนสถานะจากองค์กรประเทศยุโรปตะวันตก มาสู่การเป็นองค์กรของยุโรปโดยรวมมากขึ้น แต่ความหมายของยุโรปตะวันออกในขณะนี้

ก็คือเวทีใหม่สำหรับระบอบประชาธิปไตยรัฐสภาและระบบเศรษฐกิจเสรีนิยม ซึ่งอาจจะเป็นระยะผ่านอันสำคัญสำหรับประเทศในภูมิภาคนี้

ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ ยุโรปตะวันออกจึงเป็นภูมิภาคที่มีความหมายในเชิงการเมือง มากกว่าในเชิงภูมิศาสตร์ เพราะในเชิงภูมิศาสตร์นั้นยุโรปตะวันออกไม่ได้มีพรมแดนธรรมชาติหรือลักษณะทางภูมิศาสตร์แยกจากส่วนอื่นที่ชัดเจน เราจึงพบว่าในแต่ละยุคสมัย จะมีการนิยามขอบเขตของยุโรปตะวันออกที่ต่างกัน ตามลักษณะทางการเมืองของยุคสมัยนั้น ประวัติศาสตร์ยุโรปตะวันออกในหนังสือเล่มนี้ จึงไม่ได้เป็นประวัติศาสตร์ของดินแดนในขอบเขตเดียวกันที่ต่อเนื่องตั้งแต่ ค.ศ.๑๘๐๐ จนถึง ค.ศ.๒๐๐๐ แต่จะมีลักษณะเป็นเรื่องราวของดินแดนที่แตกต่างกันในแต่ละช่วง โดยถือเอาดินแดนยุโรปตะวันออกสมัยคอมมิวนิสต์ (ค.ศ.๑๙๔๕-๑๙๘๙) เป็นตัวตั้ง

ก่อนที่จะทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ยุโรปตะวันออกสมัยใหม่นั้น จำเป็นที่จะต้องเริ่มต้นที่สภาพภูมิศาสตร์ที่ส่งผลกระทบต่อรากฐานทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ดังหัวข้อต่อไปนี้

๑.๑ สภาพทางภูมิศาสตร์

ยุโรปตะวันออกในทางภูมิศาสตร์นั้น หมายถึง ดินแดนที่อยู่ระหว่างทะเล ๓ แห่ง คือ ทะเลบอลติก (โปแลนด์ - Bałtyckie) ทางทิศเหนือ ทะเลอะเดรียติก (โครแอต - Jadransko) ทางตะวันตก และ ทะเลดำ (โรมาเนีย - Marea Neagră) ทางตะวันออก ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของยุโรปตะวันออกจะเป็นดินแดนที่ราบตอนใน ที่ราบสูง ภูเขาและที่ราบสลับภูเขา ซึ่งแบ่งได้เป็น ๔ ส่วนคือ เขตที่ราบตอนบน เขตภูเขาตอนกลาง เขตลุ่มแม่น้ำดานูบตอนกลาง และเขตภูเขาและที่ราบสูงทางตะวันตกเฉียงใต้

เขตที่ราบตอนบนนั้น เป็นเขตที่ราบใหญ่โปแลนด์หรือมาโซเฟีย (โปแลนด์-Mazowsze) ที่ต่อเนื่องมาจากที่ราบใหญ่รัสเซีย และเชื่อมไปยัง

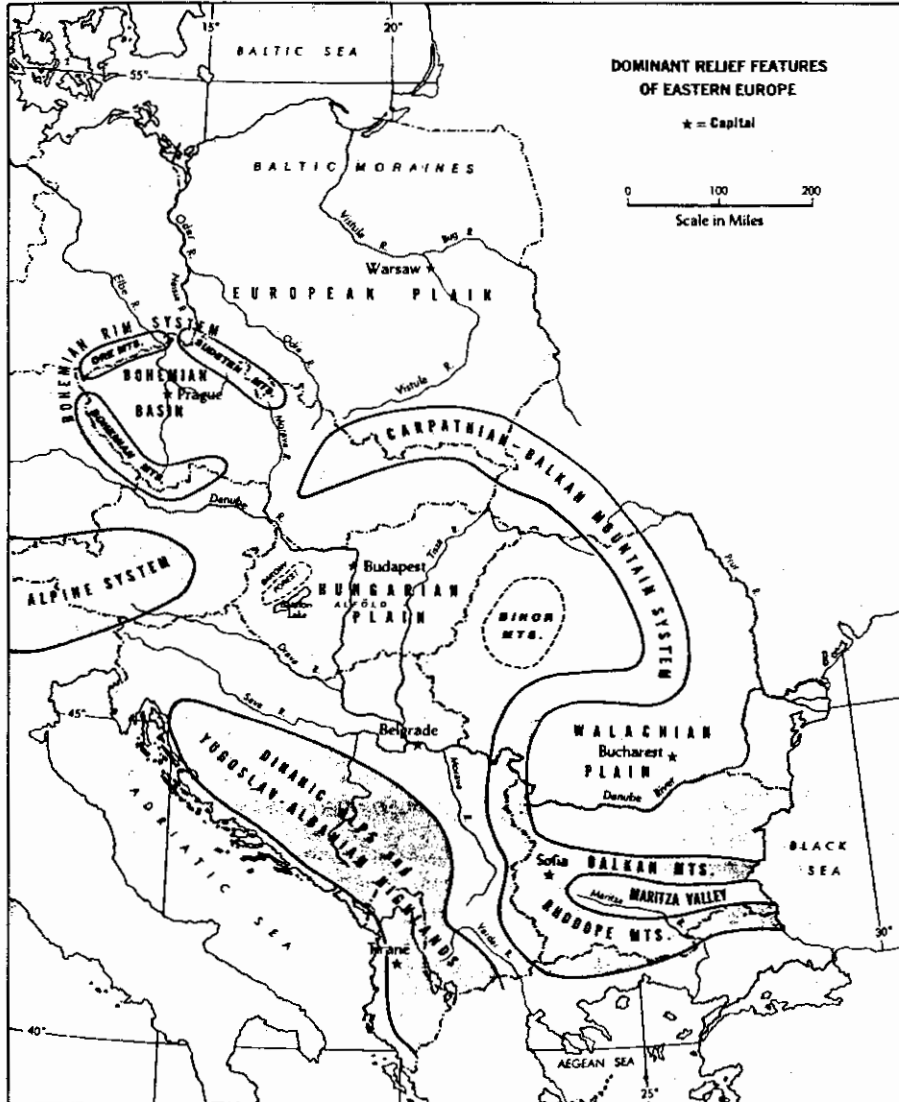
ที่ราบในเขตปรัสเซีย มีเทือกเขาใหญ่เป็นแนวกันทางตอนใต้ นั่นคือ เทือกเขาสูเดเตน (เช็ก - Sudety) และ เทือกเขาคาร์ปาเทียน (สโลวัก - Karpaty) ซึ่งก่อให้เกิดที่ราบสูงในเขตไซลีเซีย (โปแลนด์ - Śląsk) และกาลิเซีย (โปแลนด์ - Małopolska) เป็นแนวขอบ ในเขตที่ราบใหญ่นี้เป็นเขตของประเทศโปแลนด์เป็นสำคัญ โดยพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ คือแม่น้ำวิสตุลา (Wisła) ซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักของประเทศ เกิดจากเทือกเขาคาร์ปาเทียน ในเขตไซลีเซีย ไหลไปทางทิศเหนือผ่านกรุงวอร์ซอ (Warszawa) มีแม่น้ำนาเรฟ (Narew) และแม่น้ำบुक (Buk) ไหลมาบรรจบ แล้วออกสู่ทะเลบอลติกที่อ่าวกดังสค์ (Gdańsk) นอกจากนี้ ที่สำคัญอีกสายหนึ่ง คือแม่น้ำโอเดร (Odra) ซึ่งเกิดจากเทือกเขาคาร์ปาเทียน แล้วไหลผ่านแคว้นไซลีเซียแล้วมีแม่น้ำนีซ (โปแลนด์ - Nysa Łużycka) และแม่น้ำวาร์ธา (Warta) ไหลมาบรรจบ และไหลออกทะเลบอลติกเช่นกัน แนวของแม่น้ำนีซ และแม่น้ำโอเดรนี้ ปัจจุบันกลายเป็นเส้นกั้นอาณาเขตระหว่างโปแลนด์กับเยอรมนี ตอนบนของที่ราบโปแลนด์ ริมทะเลบอลติกนั้น เรียกว่า 'เขตปอมเมอราเนีย (Pomorze)' เป็นเขตหินเก่า ซึ่งเกิดจากการกระทำของธารน้ำแข็ง จึงมีทะเลสาบจำนวนมาก

แม่น้ำวิสตุลาขณะผ่านกรุงวอร์ซอ

เขตภูเขาตอนกลาง ประกอบด้วยเทือกเขาคาร์ปาเทียน ซึ่งเป็นเทือกเขารูปโค้ง ยาว ๑,๖๐๐ กิโลเมตร เริ่มจากบริเวณประเทศออสเตรีย ผ่านประเทศเช็ก สโลวาเกีย พรหมแดนโปแลนด์ และทอดยาวลงสู่ทิศตะวันออกเฉียงใต้ ผ่านเขตรูเชเนียในยูเครน ไปจนถึงทางตะวันออกเฉียงใต้ และโค้งไปทางใต้ของแคว้นทรานซิลวาเนียในประเทศโรมาเนีย ในบริเวณนี้ ประเทศสโลวาเกีย ได้ชื่อว่าเป็นประเทศแห่งภูเขา เพราะมีเนื้อที่ส่วนใหญ่อยู่บนหุบเขาและเทือกเขาของคาร์ปาเทียนนี้ ทางตะวันตกของเทือกเขาคาร์ปาเทียนเป็นเขตที่ราบขนาดเล็ก คือ ที่ราบโมราเวีย (เช็ก-Morava) ซึ่งมีแม่น้ำโมราวาไหลผ่าน ทำให้บริเวณนี้เป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ในด้านการเกษตร แม่น้ำโมราวาไหลลงสู่ทิศใต้ไปบรรจบกับแม่น้ำดานูบ (Danube) ทางตะวันตกของที่ราบโมราเวีย เป็นเขตเทือกเขาสูงเตี้ย เทือกเขาออร์ (เช็ก-Krušné hory) และเทือกเขาโบฮีเมียนฟอร์เรสต์ (เช็ก-Čechý Les) ซึ่งมีลักษณะโค้งงอเกือบเป็นวงกลม ก่อให้เกิดที่ราบสูงโบฮีเมีย (Čechy) ซึ่งได้ชื่อว่าเป็น 'หลังคาของยุโรป' และเป็นที่ตั้งของแคว้นเช็ก ซึ่งเป็นดินแดนที่มีแม่น้ำลำธารสายเล็กน้อยจำนวนมาก แม่น้ำสำคัญคือ แม่น้ำเอลเบ (Labe) ซึ่งเกิดจากเทือกเขาสูงเตี้ย ไหลไปทางทิศตะวันตกผ่านช่องเขาระหว่างเทือกเขาสูงเตี้ย และเทือกเขาออร์ เรียกว่า 'แซกซอนเกต' (Saxon Gate) แล้วไหลผ่านเยอรมนีตะวันออก ไปลงทะเลเหนือ ซึ่งเท่ากับเป็นแม่น้ำสายเดียวในยุโรปตะวันออกที่ไหลออกสู่ทะเลเปิด แม่น้ำเอลเบมีแม่น้ำวอลตาวา (Vltava) ไหลมาบรรจบ แม่น้ำสายนี้ยาวที่สุดในดินแดนเช็ก และไหลผ่านกรุงปราก (Praha) เมืองหลวงของประเทศ

เขตตอนกลางของยุโรปตะวันออกเป็นที่ราบ เชื่อมกันด้วยระบบแม่น้ำระหว่างประเทศที่สำคัญคือ แม่น้ำดานูบ ซึ่งเกิดจากเทือกเขาแบล็คฟอร์เรสต์ (เยอรมัน - Schwarzwald) ในเขตบาวาเรีย แล้วไหลโค้งผ่านประเทศเยอรมนี ออสเตรีย สโลวาเกีย ฮังการี โครเอเชีย วอยโวดีนา เซอร์เบีย บุลกาเรีย และไปออกทะเลดำที่ประเทศโรมาเนีย แม่น้ำสายนี้

แผนที่แสดงลักษณะทางภูมิศาสตร์ของยุโรปตะวันออก

ยาว ๒,๕๕๐ กม. ซึ่งยาวที่สุดในภาคพื้นยุโรป^๑ และเป็นเส้นทางคมนาคมสำคัญเพราะตั้งแต่เขตออสเตรียลงไปสามารถใช้เดินเรือได้คือจนถึงปากแม่น้ำ ลุ่มแม่น้ำดานูบยังเป็นแหล่งทางการเกษตรที่สำคัญอย่างมาก เขตที่ราบของลุ่มแม่น้ำนี้ แบ่งได้เป็น ๒ ส่วน คือ

ส่วนแรก เป็นเขตที่ราบใหญ่แพนโนเนียน (แมกยาร์-Nagy Alföld) ซึ่งมีพื้นที่ครอบคลุมตั้งแต่ออสเตรียตะวันตก ผ่านฮังการีทั้งประเทศไปจนถึงแคว้นทรานซิลวาเนีย และทางใต้ถึงแคว้นบานาต (Banat) ในเขตที่ราบนี้ มีทะเลสาบที่สำคัญคือทะเลสาบบาลาตอน (Balaton) ซึ่งเป็นทะเลสาบใหญ่ที่สุดในยุโรปตะวันออก แม่น้ำดานูบในเขตนี้ ไหลผ่านเมืองบราติสลาวา (Bratislava) เมืองหลวงของสโลวาเกีย ผ่านเมืองบูดาและเมืองเปสต์ ซึ่งอยู่คนละฝั่งของแม่น้ำ และรวมกับเป็นกรุงบูดาเปสต์เมืองหลวงของฮังการี นอกจากนี้ ยังมีแม่น้ำสำคัญที่ไหลมาบรรจบ คือ แม่น้ำทิสซา (Tisza) ซึ่งเกิดจากเทือกเขาคาร์ปาเทียนในเขตยูเครน และไหลผ่านฮังการีตะวันออกมาลงแม่น้ำดานูบที่แคว้นวอยโวดินา และแม่น้ำมูเรช (Mureş) ซึ่งไหลผ่านแคว้นทรานซิลวาเนีย และไหลมาลงแม่น้ำทิสซาที่เมืองเซเกด (Szeged) ในฮังการี

ส่วนที่สอง แยกจากส่วนแรกด้วยเทือกเขาทรานซิลวาเนียแอลป์ (โรมาเนีย - Carpații Meridionali) ซึ่งเป็นส่วนใต้สุดของเทือกเขาคาร์ปาเทียน เป็นบริเวณที่ราบวัลลัคเซีย (Valahia) ซึ่งเป็นที่ราบใหญ่ที่ครอบคลุมบริเวณกว้างจากแนวเทือกเขาทรานซิลวาเนียแอลป์ ไปจนถึงบริเวณปากแม่น้ำดานูบที่ไหลลงทะเลดำ บริเวณนี้เป็นแหล่งการเกษตรที่อุดมสมบูรณ์ กรุงบูคาเรสต์ (București) เมืองหลวงของโรมาเนีย ก็ตั้งอยู่ในที่ราบนี้และอยู่ริมแม่น้ำดานูบ บริเวณใกล้ปากแม่น้ำดานูบ มีแม่น้ำปรุต (Prut) กับ แม่น้ำซีเรท (Siret) ไหลมาบรรจบ โดยแม่น้ำปรุต

^๑ (แต่)แม่น้ำดานูบยาวเป็นอันดับที่สองเมื่อรวมเขตรัสเซียยุโรป เพราะแม่น้ำวอลก้าในประเทศรัสเซียยาว ๓,๖๕๒ กม.

เกิดจากเทือกเขาคาร์เปเรียนในยูเครน ไหลมาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ และกลายเป็นแม่น้ำที่กั้นพรมแดนระหว่างโรมาเนียกับโมลโดวา

บริเวณตอนใต้ของยุโรปตะวันออกแถบคาบสมุทรบอลข่าน เป็นเขตภูเขาและที่สูงแทบทั้งหมด ได้แก่ เทือกเขาจูเลียนแอลป์ (Julijske Alpe) กั้นพรมแดนระหว่างสโลเวเนียกับออสเตรีย แต่ที่สำคัญมากคือ เทือกเขาไดนาริกแอลป์ (Dinarsko Alpe) ซึ่งทอดยาวจากสโลเวเนีย ไปจนถึงมาซิโดเนีย และอัลบาเนีย เทือกเขานี้ส่งผลให้โครเอเชีย และ บอสเนีย-เฮอร์เซโกวีนา มีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขา ที่สูง และที่ราบระหว่างภูเขา ส่วนมอนเตเนโกรเป็นภูเขาแทบทั้งหมด นอกจากนี้ แนวเทือกเขาไดนาริกแอลป์ยังก่อให้เกิดที่ราบแคบๆ บริเวณชายฝั่ง ซึ่งเป็นที่ตั้งของแคว้นคัลมาเซีย ได้ลงจากเทือกเขาไดนาริกแอลป์ เป็นเทือกเขาซาร์ (Sar) ที่ทอดจากโคโซโวไปถึงมาซิโดเนีย และเทือกเขาพินดอส (กรีก-Pindos) ที่ทอดยาวจากอัลบาเนียไปจนถึงกรีซ ซึ่งทำให้อัลบาเนียเป็นประเทศบนภูเขาถึง ๘๕% ของประเทศเช่นกัน

นอกจากนี้ เทือกเขาที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งก็คือ เทือกเขาบอลข่าน (บุลกาเรีย-Stara Planina) พาดผ่านกลางประเทศบุลกาเรีย ส่วนเทือกเขาพิริน (Pirin) และเทือกเขาโรโดปี (Rodopi) เป็นแนวได้ลงมา กั้นพรมแดนระหว่างบุลกาเรียกับกรีซ ส่วนที่ราบในเขตนี้ มีเพียงที่ราบระหว่างเทือกเขาบอลข่านและเทือกเขาโรโดปี เรียกว่า 'ที่ราบมาริตซา (Maritsa)' มีแม่น้ำมาริตซา และแม่น้ำทუნซา (Tundzha) ไหลผ่าน และกลายเป็นแหล่งเกษตรสำคัญของประเทศบุลกาเรีย แม่น้ำมาริตซาเกิดจากเทือกเขาบอลข่าน ไหลไปบรรจบกับแม่น้ำทუნซาที่เมืองอะเดรียโนเปิล (เดิร์ก-Edirne) แล้วลงสู่ทะเลอีเจียน และในบริเวณใกล้ปากแม่น้ำ กลายเป็นเส้นกั้นพรมแดนกรีซและตุรกี เป็นต้น นอกจากนี้ก็คือที่ราบในเขตตุรกี ยุโรป ทะเลสาบสำคัญในบริเวณนี้ คือ ทะเลสาบโอห์ริด (อัลบาเนีย-Ohrid) อยู่ระหว่างอัลบาเนียกับมาซิโดเนีย และทะเลสาบชูตารี (Shkodrës) อยู่ระหว่างอัลบาเนียกับมอนเตเนโกร

แม่น้ำดานูบบริเวณเมืองบูดาและเมืองเปสต์ในฮังการี

เขตคาบสมุทรบอลข่านนี้ แม้ว่าจะเป็นภูเขาและที่สูง แต่ก็ยังมีแม่น้ำสายสั้นไหลผ่านหลายสาย แม่น้ำเหล่านี้มักจะก่อให้เกิดที่ราบลุ่มระหว่างภูเขา และกลายเป็นแหล่งเพาะปลูกสำคัญ เช่น แม่น้ำดราวา (Dráva) และแม่น้ำซาวา (Sava) ซึ่งเกิดจากเทือกเขาแอลป์ในออสเตรีย และไหลไปทางตะวันออกผ่านสโลเวเนีย และโครเอเชีย แล้วไหลลงแม่น้ำดานูบ แม่น้ำซาวานั้นไหลผ่านเมืองหลวงลูบลิยานา (Ljubljana) ของสโลเวเนีย ซาเกรบ (Zagreb) ของโครเอเชีย และมาเชื่อมกับแม่น้ำดานูบที่กรุงเบลเกรด (เซิร์บ-Beograd) เมืองหลวงของเซอร์เบีย นอกจากนี้แม่น้ำซาวายังมีแม่น้ำบอสนา (Bosna) ไหลมาบรรจบ แม่น้ำบอสนานั้นเกิดจากภูเขาดอนกลางของบอสเนีย ส่วนแม่น้ำสำคัญอีกสายหนึ่งก็คือแม่น้ำโมราวา (Morava)^๒ ที่เกิดจากเทือกเขาในมาซิโดเนียแล้วไหลผ่าน

^๒ แม่น้ำโมราวาในเซอร์เบีย และแม่น้ำโมราวาในเซคไมไซน์แม่น้ำสายเดียวกัน แม้ว่าจะไหลลงแม่น้ำดานูบเช่นกัน แม่น้ำโมราวาในเซ็ก (ยาว ๓๕๔ กม.) ไหลจากเหนือลงใต้ผ่านที่ราบโมราเวียและลงแม่น้ำดานูบที่ใกล้เมืองบราติสลาวาเมืองหลวงของสโลวาเกีย ส่วนแม่น้ำโมราวาในเซอร์เบีย (ยาว ๔๕๓ กม. ประกอบด้วย แม่น้ำโมราวาใต้และโมราวาตะวันตก ไหลมาบรรจบกันกลายเป็นแม่น้ำโมราวาหลวง (Velika Morava) ไหลจากใต้สู่เหนือลงแม่น้ำดานูบที่ใกล้เมืองสเมเดอเรโว (Smederavo)

เซอร์เบียขึ้นสู่ทิศเหนือและลงแม่น้ำดานูบ แม่น้ำสายนี้ก่อให้เกิดที่ราบลุ่มระหว่างภูเขา ซึ่งเป็นแหล่งเพาะปลูกสำคัญของแคว้นเซอร์เบีย และแม่น้ำอิสการ์ (Iskar) เกิดจากเทือกเขาพิรินไหลขึ้นไปทางทิศเหนือ ผ่านกรุงโซเฟีย (Sofia) เมืองหลวงของบัลแกเรียแล้วไปลงแม่น้ำดานูบเช่นกัน นอกจากนี้ เทือกเขาในเขตคาบสมุทรบอลข่านยังก่อให้เกิดแม่น้ำอีกหลายสายที่มีได้ไหลลงแม่น้ำดานูบ เช่น แม่น้ำเนเรตวา (Neretva) ซึ่งเป็นแม่น้ำสายใหญ่ที่สุดในเขตบอสเนีย-เฮอร์เซโกวีนาไหลลงทะเลอะเดรียติก แม่น้ำวาร์ดาร์ (Vardar) ไหลผ่านมาซิโดเนียลงสู่ทะเลเอเจียน และแม่น้ำดริน (Drin) ซึ่งรวมสาขาดรินขาวผ่านโคโซโว และดรินดำผ่านมาซิโดเนีย กลายเป็นแม่น้ำที่ยาวที่สุดในอัลบาเนีย ไหลลงทะเลอะเดรียติก

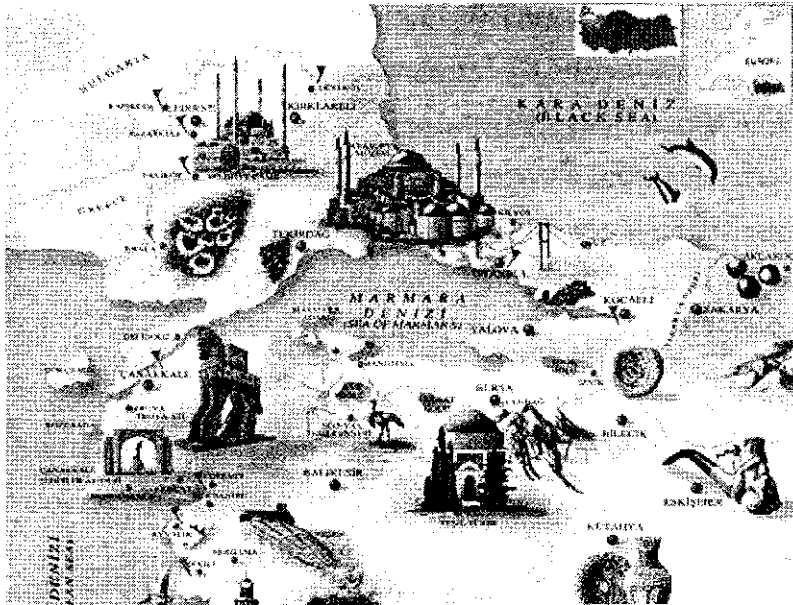
ภูมิอากาศโดยรวมของยุโรปตะวันออก ส่วนใหญ่เป็นเขตอากาศแบบภาคพื้นทวีป นอกจากบริเวณตอนใต้ของคาบสมุทรบอลข่านและชายฝั่งทะเลอะเดรียติก คือเขตคัลมาเซียและอัลบาเนีย ที่มีเขตอากาศแบบเมดิเตอร์เรเนียน จากการที่ยุโรปตะวันออกเป็นเขตตอนในเมื่อเทียบกับยุโรปตะวันตก จะเห็นได้ว่าภูมิอากาศของยุโรปตะวันออกจะหนาวเย็นกว่า อากาศแห้งและฝนตกน้อยกว่า ฤดูหนาวจะยาวนานและฤดูแห่งการเพาะปลูกจะสั้นกว่า ลักษณะภูมิอากาศดังกล่าวทำให้ยุโรปตะวันออกเสียเปรียบอยู่บ้างในทางเศรษฐกิจ

๑.๒ ปัญหาจากลักษณะทางภูมิศาสตร์

ปัญหาประการแรกของยุโรปตะวันออก คือ การอยู่ใกล้กับทวีปเอเชีย จึงเป็นเสมือนดินแดนกันชนของยุโรปตะวันตก ที่จะรองรับการรุกรานจากทางตะวันออก ในฐานะที่เป็นดินแดนยุโรปส่วนที่เชื่อมต่อกับทวีปเอเชีย จากประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา ดินแดนนี้จึงเป็นเสมือนด่านหน้าของยุโรปตะวันตกที่จะปะทะกับการรุกรานที่มาจากเอเชีย แต่ในอีกด้านหนึ่ง ก็เป็นด่านหน้าที่รับวัฒนธรรมจากตะวันออกด้วย ดังนั้น ยุโรป

ตะวันออกหลายประเทศ จึงได้รับอิทธิพลตะวันออกมากกว่าเขตยุโรปตะวันตก โดยเฉพาะอิทธิพลของอารยธรรมอิสลาม

ปัญหาประการต่อมา ยุโรปตะวันออกยังมีลักษณะเป็นดินแดนตอนใน ไม่มีทางออกสู่ทะเลเปิด ทะเลที่แวดล้อมคือทะเลภายใน ทะเลสำคัญที่ติดต่อกับเขตยุโรปตะวันออก คือ ทะเลบอลติก ซึ่งมักจะเป็นน้ำแข็งในฤดูหนาว จึงใช้เดินเรือไม่ได้ตลอดปี ทางออกทะเลอะเดรียติกนั้นมีเทือกเขาไคนาริกแอลป์กั้น ทะเลดำก็มีลักษณะเป็นทะเลภายในทวีป ซึ่งเชื่อมต่อกับทะเลเมดิเตอร์เรเนียนผ่านช่องแคบสำคัญเพียง ๒ แห่ง คือ บอสฟอรัส และ คาร์ดาเนลล์ (Bosphorus and Dardanelles) ช่องแคบนี้จึงกลายเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญอย่างยิ่งมาแต่ครั้งโบราณ โดยเฉพาะช่องแคบบอสฟอรัสนั้น เป็นที่ตั้งเมืองคอนสตันติโนเปิล ซึ่งเป็นเมืองสำคัญมาตั้งแต่ครั้งสมัยอาณาจักรโรมันจนถึงสมัยจักรวรรดิออตโตมาน การที่ยุโรปตะวันออกที่เป็นดินแดนตอนในเช่นนี้ จึงไม่ได้รับอิทธิพลจากกระแสน้ำในมหาสมุทรเลย ทำให้ลักษณะอากาศเป็นแบบภาคพื้นทวีป

แผนที่แสดงช่องแคบบอสฟอรัส และคาร์ดาเนลล์
และทะเลระหว่างกลางที่เรียกว่า ทะเลมาร์มารา (Marmara)

กล่าวคือ อากาศหนาวจัดและแปรปรวนกว่าเขตยุโรปตะวันตกที่มีลักษณะอบอุ่น

นอกจากนี้ ยุโรปตะวันออกยังไม่มีป้อมปราการทางภูมิศาสตร์ แม้ว่าจะมีภูเขามากมาย แต่เทือกเขาเหล่านี้มีช่องเขามาก ทำให้การรุกรานจากภายนอกเกิดขึ้นได้เสมอ เช่นเดียวกับในเขตที่ราบโปแลนด์ก็ไม่มีพรมแดนภูมิศาสตร์ที่ชัดเจน จึงเป็นการง่ายสำหรับการถูกรุกรานทั้งจากด้านรัสเซีย และปรัสเซีย นอกจากนี้ ทั้งเทือกเขาคาร์ปาเทียน เทือกเขาบอลข่าน โรโดป ต่างก็เป็นเทือกเขาที่พาดตามทิศตะวันตก-ตะวันออก จึงไม่ได้เป็นแนวป้องกันการรุกรานจากภายนอกแต่อย่างใด เพียงแต่เป็นป้อมปราการที่ทำให้อำนาจของจักรวรรดิก่อนสมัยใหม่ ไม่สามารถที่จะครอบครองอำนาจทั่วดินแดนได้โดยง่าย เช่น เทือกเขาไดนาริกแอลป์ เทือกเขาโรโดป และเทือกเขาพินดีส ได้กลายเป็นที่มั่นของชาวเซอร์เบีย บุลการ์ และ กรีก ในการต้านทานการบุกของออตโตมานเป็นเวลานาน นอกจากนี้ก็คือ การคงอยู่ของรัฐมอนเตเนโกร ก็อาศัยภูเขาโลฟเซน (Lovćen) เป็นที่มั่นในการต่อต้านพวกเติร์ก อย่างไรก็ตาม ในกรณีของคาบสมุทรบอลข่าน การที่มีภูเขาจำนวนมากเช่นนี้ กลับเป็นปัจจัยทางภูมิศาสตร์ภายใน ทำให้ดินแดนนี้ขาดความเป็นเอกภาพ เพราะเป็นถิ่นของเชื้อชาติและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันจำนวนมาก จึงก่อให้เกิดรัฐชาติสมัยใหม่ที่เป็นรัฐเล็กรัฐน้อย ทำให้สภาพการเมืองในภูมิภาคนี้ทวีความสลับซับซ้อนอย่างยิ่ง

แม่น้ำในยุโรปตะวันออก โดยทั่วไปเป็นแม่น้ำสายสั้น และมักจะใช้เดินเรือได้ไม่ดี นอกจากแม่น้ำดานูบซึ่งเป็นแม่น้ำระหว่างประเทศที่สำคัญ ผ่านเมืองสำคัญในยุโรปตะวันออกและยุโรปกลางหลายเมือง และมีแม่น้ำย่อยหลายสายมาไหลลงที่แม่น้ำนี้ ส่วนแม่น้ำไอเคอร์ และแม่น้ำวิสตุลารวมทั้งแม่น้ำอื่นๆ ที่ไหลมาเชื่อมก็เป็นเส้นทางคมนาคมที่ใช้ในการเดินเรือได้ นอกจากนี้ในฤดูหนาว บริเวณที่แม่น้ำเหล่านี้ไหลผ่านมักก่อให้เกิดที่ราบลุ่มระหว่างภูเขากลายเป็นแหล่งเกษตรกรรมที่สำคัญ

และ โปแลนด์ สลาฟใต้ ได้แก่ ชาวเชิร์ช โครแอต สโลวีเนีย บอสเนีย บุลกาเรีย และ มาซิดอน

แม้ว่ารากฐานของภาษาเหล่านี้มีที่มาจากกลุ่มสลาฟเช่นกัน แต่ในปัจจุบัน ภาษาพูดของแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกันมากจนยากที่จะสื่อกันได้เข้าใจ มีเพียงคำศัพท์และระบบไวยากรณ์ ที่ยังคงมีลักษณะร่วมกันอยู่ นอกจากชาวเชิร์ช โครแอต มอนเตเนโกร และ บอสเนีย ที่มีภาษาพูดแบบเดียวกัน หรือความจริงแล้วเป็นภาษาเดียวกัน ภาษาสโลวีเนียก็มีลักษณะคล้ายกับภาษาโครแอต-เชิร์ชอย่างมาก ภาษาเช็กและสโลวักมีความใกล้เคียงกันมากจนถือได้ว่าเป็นภาษาเดียวกัน ภาษามาซิดอนและบุลกาเรีย ก็มีความแตกต่างกันไม่มากนัก

นอกเหนือจากกลุ่มสลาฟ ในภูมิภาคยุโรปตะวันออกยังมีกลุ่มเชื้อชาติอื่นๆ อยู่จำนวนมาก เช่น พวกแมกยาร์ คือ ชาวฮังการี ซึ่งเป็นกลุ่มที่ใกล้เคียงกับพวกเติร์ก และมีภาษาเป็นแบบอูรอล-อัลตาอิก ที่แตกต่างจากภาษาสลาฟอย่างมาก นอกจากนี้ คือชาวอัลบาเนีย หรือ ชกิป (Shqipe) ซึ่งสืบมาจากเชื้อชาติอิลลิเรียนโบราณ (Illyrian) ซึ่งน่าจะเป็นหนึ่งในชนชาติโบราณของบอลข่าน และมีวัฒนธรรม ตลอดจนภาษาพูดที่แตกต่างจากภาษาสลาฟเช่นกัน แต่กระนั้น ในกลุ่มของชาวอัลบาเนีย ก็ยังมีความแตกต่างเป็น ๒ กลุ่ม ภาษาพูดคือ ชาวเกกส์ (Gegs) ทางตอนเหนือ และชาวโทสก์ (Tosks) ทางตอนใต้

สำหรับกลุ่มอาร์ยัน ได้แก่ ชาวโรมาเนีย ซึ่งมีภาษาพูดเป็นแบบโรมานซ์ มีรากฐานจากภาษาลาติน แต่ก็ยังมีคำจากภาษาสลาฟเข้ามาปะปนอย่างมาก และที่สำคัญ ภาษาของประเทศโมลโดวาก็เป็นภาษาที่ใกล้เคียงมากกับภาษาโรมาเนีย เพราะในอดีตโมลโดวาก็คือแคว้นเบสซาราเบียหรือโมลดาเวียตะวันออก ขณะที่แคว้นมอลดาเวียตะวันตกนั้นรวมเข้ากับแคว้นวาลัคเซีย กลายเป็นประเทศโรมาเนียปัจจุบัน อีกกลุ่มเชื้อชาติหนึ่งที่ใกล้เคียงกับโรมาเนียคือพวกวลาซ (Vlachs) ซึ่งเป็นชนชาติที่กระจัดกระจายในคาบสมุทรบอลข่าน แต่มีรากฐานภาษาพูดในตระกูล

เดียวกับโรมาเนีย ปัจจุบันนี้วลาซเป็นชนกลุ่มน้อยเหลืออยู่ในประเทศกรีซมากที่สุด

นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มชาวยิว และ ชาวฮิบซี กระจุกกระจายอยู่เป็นจำนวนไม่น้อย ในระยะก่อนสมัยใหม่ กลุ่มชาวยิวตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นจำนวนมากในโปแลนด์ ลิทัวเนีย ยูเครน และ โรมาเนีย แต่หลังจากที่เกิดการขยายตัวของลัทธิชาตินิยมในยุโรปตะวันออก ทำให้เกิดความรู้สึกที่ชาวยิวเป็น 'คนอื่น' ในดินแดนของตน จึงเกิดกระแสต่อต้านชาวยิวอย่างมาก แม้กระนั้น ก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ก็อาจมีชาวยิวในยุโรปตะวันออกมากถึง ๑๐ ล้านคน แต่ในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง เมื่อเยอรมนีขยายอำนาจครอบงำยุโรปตะวันออก ทำให้เกิดการกวาดล้างชาวยิวและชาวฮิบซีจำนวนมหาศาล เป็นเหตุให้ชาวยิวและชาวฮิบซีลดจำนวนลงอย่างมากมาย

ตัวอักษรที่ใช้เป็นภาษาเขียนในยุโรปตะวันออก ก็มีความแตกต่างกันเป็นสองระบบ คือ ระบบที่คัดแปลงจากอักษรลาติน ได้แก่ ภาษาโปแลนด์ เช็ก โครแอต สโลวีเนีย ฮังการี และ อัลบาเนีย แต่ตัวอักษรของบัลแกเรีย มาซิโดเนีย เซอร์เบีย และรัสเซียเป็นแบบคัดแปลงจากอักษรแบบกรีก ที่เรียกว่า 'ซีริลลิก' (Cyrillic) โรมาเนียแต่เดิมก็ใช้อักษรซีริลลิก แต่ก็ได้เปลี่ยนมาเป็นอักษรแบบลาตินหลังจากได้รับเอกราช ความจริงอักษรซีริลลิกนั้น กิดค้นและนำเสนอโดยบาทหลวงซีริล (Cyril, ๘๒๗-๘๖๙) และบาทหลวงเมธอดิอุส (Methodius, ๘๑๕-๘๘๒) ในคริสต์ศตวรรษที่ ๙ เพื่อจะใช้เป็นภาษาเขียนของสำนักสลาโวนิก (Slavonic) ซึ่งเป็นนิกายของศาสนาคริสต์ออร์ทอดอกซ์ ที่เผยแพร่ออกในเขตสลาฟ และได้กลายเป็นภาษาเขียนของชาวคริสต์ออร์ทอดอกซ์ในเขตสลาฟตลอดสมัยกลาง อย่างไรก็ตาม การใช้ภาษา ไวยากรณ์ และแม้กระทั่งตัวอักษรของชาติยุโรปตะวันออก มักจะได้รับการปฏิรูปใหม่ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ เมื่อเกิดขบวนการชาตินิยมของแต่ละชาติขึ้น

เรื่องภาษาของแต่ละประเทศกลับเกี่ยวพันอย่างมากกับเรื่อง

การเมือง เพราะภาษาเป็นตัวกลางสำคัญที่บ่งบอกว่าลัทธิชาตินิยม ดังนั้น ชาวสโลวักจึงพยายามจะอธิบายว่าภาษาของตนไม่ใช่ภาษาเดียวกับเช็ก ในโมลโดวาสมัยที่รวมอยู่ในสหภาพโซเวียตก็ได้มีการใช้ตัวอักษรซีริลลิกแบบรัสเซียเป็นภาษาเขียน แทนที่จะเป็นอักษรแบบโรมันเพื่อให้แตกต่างจากโรมาเนีย ต่อมาหลังแยกตัวเป็นเอกราชได้มีการรื้อฟื้นอักษรลาติน แต่ก็ใช้คำว่า

บาทหลวงซีริล และบาทหลวงเมธอดิอุส

ภาษาโมลโดวาน (Moldovan) แทน โดยเลี่ยงคำว่าภาษาโรมาเนีย กลุ่มชาตินิยมโครแอตและสโลวีเนีย ก็พยายามอธิบายว่า ภาษาของตนมีความแตกต่างจากภาษาเชิร์บ และการใช้อักษรโรมันเป็นภาษาเขียน ก็แสดงความแตกต่างอย่างชัดเจนจากเซอร์เบียที่ใช้อักษรซีริลลิก

นอกจากนี้ ภาษายุโรปตะวันออกสมัยใหม่ได้รับอิทธิพลในด้านคำศัพท์อย่างมากจากภาษาฝรั่งเศส จึงมีคำยืมฝรั่งเศสปะปนอยู่ไม่น้อย และในระบอบปัจจุบัน ภาษาอังกฤษก็ได้เข้ามามีอิทธิพลมากขึ้น และก่อให้เกิดคำศัพท์ใหม่ทั้งที่เป็นคำยืม คำทับศัพท์จำนวนมากเช่นกัน

๑.๔ ศาสนาและลัทธิคอมมิวนิสต์

ศาสนาสำคัญในภูมิภาคยุโรปตะวันออกตั้งแต่เดิมนั้น ก็คือศาสนาคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์ ซึ่งเป็นศาสนาเดิมของจักรวรรดิไบแซนไทน์ ปัจจุบันเป็นศาสนาหลักในโรมาเนีย บุลกาเรีย เซอร์เบีย มอนเตเนโกร กรีซ และมาซิโดเนีย ส่วน โครเอเชีย สโลวาเนีย ฮังการี

เช็ก โปแลนด์ และสโลวาเกีย ประชาชนส่วนมากนับถือศาสนาคริสต์นิกายคาทอลิก แต่ในดินแดนเช็กจะมีผู้นับถือศาสนาโปรเตสแตนต์อยู่ไม่น้อย ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากการเคลื่อนไหวของขบวนการฮุสไซต์ (Hussite) สมัยปฏิรูปศาสนา^๔ และมีกลุ่มปลีกย่อย เช่น ยูนิเอท (Uniate) หรือกรีกคาทอลิก ซึ่งมีลักษณะของการปฏิบัติคล้ายคลึงกับออร์ทอดอกซ์ แต่นับถือสันตปาปาเป็นประมุข

ส่วนศาสนาอิสลาม อันเป็นผลมาจากการรุกรานและครอบครองของอาณาจักรออตโตมาน มีฐานสำคัญอยู่ที่อัลบาเนีย ซึ่งมีประชากรราว ๗๐% นับถือศาสนาอิสลาม แต่ก็ยังมีชาวคริสต์ออร์ทอดอกซ์ ๒๐% และคาทอลิก ๑๐% บอสเนีย-เฮอร์เซโกวีนาเป็นอีกประเทศหนึ่งที่มีประชากรส่วนข้างมากเป็นชาวมุสลิม นอกจากนี้ คือ ชาวเติร์กที่ตกเป็นชนกลุ่มน้อยอยู่ในบัลแกเรีย

อย่างไรก็ตาม ในสมัยแห่งการปฏิวัติสังคมนิยม ศาสนาได้รับการกระทบกระเทือนอย่างหนัก เพราะรัฐคอมมิวนิสต์ไม่ส่งเสริมศาสนา และให้เสรีภาพในการไม่นับถือศาสนา ทั้งนี้เพราะถือว่า ศาสนาเป็นอุดมการณ์ที่รับใช้ชนชั้นปกครองในสังคมเก่า เพื่อมอมเมาประชาชนชนชั้นล่าง ศาสนาจึงไม่มีประโยชน์สำหรับประชาชน ดังนั้น ในสมัยที่พรรคคอมมิวนิสต์สถาปนาอำนาจ อิทธิพลของศาสนาจึงลดลงอย่างมาก แต่เมื่อผ่านยุคสมัยของคอมมิวนิสต์มาแล้ว ศาสนากลับมาเป็นรูปการทางความคิดที่สำคัญในยุโรปตะวันออก แต่กระนั้น ผู้ที่แสดงตนว่าไม่นับถือศาสนาก็ยังมีอยู่เป็นจำนวนมาก

ส่วนลัทธิคอมมิวนิสต์ เป็นอุดมการณ์ทางการเมืองที่สำคัญชุดหนึ่ง ที่ส่งผลต่อโฉมหน้าทางประวัติศาสตร์โลกยุคใหม่อย่างมาก ลัทธิคอมมิวนิสต์เป็นแนวคิดแบบสังคมนิยม ที่นำเสนอโดยคาร์ล มาร์กซ

^๔ ขบวนการฮุสไซต์ เป็นขบวนการปฏิรูปศาสนาที่เริ่มโดยยาน ฮุส (Jan Huss, ๑๓๗๐-๑๔๑๕) นักบวชชาวโบฮีเมีย ซึ่งวิพากษ์ศาสนจักร และเสนอหลักการใหม่ ฮุสถูกจับกุมตัว และถูกตัดสินประหารชีวิตใน ค.ศ.๑๔๑๕ แต่การตายของเขา ทำให้เกิดกบฏครั้งใหญ่ โดยประชาชนจำนวนมากที่เชื่อถือและศรัทธาในฮุส

(Karl Marx, ๑๘๑๘-๑๘๘๑) หลักการสำคัญของลัทธิมาร์กซ์ก็คือ การอธิบายให้เห็นว่าประวัติศาสตร์แห่งมนุษยชาตินั้น เป็นประวัติศาสตร์แห่งการต่อสู้ทางชนชั้น ระหว่างผู้กดขี่กับผู้ถูกกดขี่ นับตั้งแต่ สังคมทาสเป็นต้นมา ชนชั้นเจ้าทาสก็ได้สถาปนาอำนาจของตนเหนือประชาชนส่วนข้างมากที่ต้องตกเป็นทาส ในยุคศักดินา พวกกษัตริย์และชนชั้นเจ้าที่ดิน ก็สถาปนาอำนาจเหนือพวกทาสกสิกร และไพร่ ที่เป็นคนส่วนข้างมากเช่นกัน จากนั้น มาร์กซ์ได้ให้ความสำคัญกับสังคมทุนนิยม ชนชั้นนายทุนซึ่งสถาปนาอำนาจปกครอง ได้สร้างเครือข่ายทางเศรษฐกิจขนาดใหญ่อย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน โดยการปฏิวัติอุตสาหกรรม ทำให้เกิดความก้าวหน้าทางการผลิต และการสะสมทุน จนทำให้ชนชั้นนายทุนสามารถขยายอำนาจครอบครองโลก

หลักการสำคัญของลัทธิมาร์กซ์ไม่ได้อยู่ที่การวิเคราะห์หรืออธิบายสังคมเก่า หรือสังคมทุนนิยมอย่างรอบด้านเท่านั้น แต่อยู่ที่การนำเสนอสังคมใหม่ ซึ่งเป็นสังคมอุดมคติที่มนุษย์จะมีความเสมอภาค และภราดรภาพอย่างแท้จริง สังคมอุดมคตินี้ไม่ใช่เป็นเรื่องเพ้อฝัน แต่สามารถ สร้างขึ้นได้โดยประชาชน เพราะมาร์กซ์ได้อธิบายว่า การผลิตสมัยใหม่ของชนชั้นนายทุน ได้สร้างชนชั้นใหม่ขึ้นนั่นคือ ชนชั้นกรรมาชีพ ที่ไร้กรรมสิทธิ์ และถูกกดขี่อย่างถึงที่สุด การกดขี่อันรุนแรงเช่นนี้จะทำให้ชนชั้นกรรมาชีพต้องลุกขึ้นสู้ ซึ่งอาจเริ่มจากการต่อสู้เพื่อทำลายเครื่องจักรของนายทุน แต่ต่อมาชนชั้นกรรมาชีพจะพัฒนาจิตสำนึก และก่อการปฏิวัติเพื่อโค่นล้มสังคมทุนนิยมให้หมดสิ้นไป และสถาปนาสังคมใหม่แห่ง

คาร์ล มาร์กซ์

สังคมนิยมขึ้นมาแทนที่ ซึ่งจะเป็น โลกใหม่แห่งภราดรภาพของชนชั้นกรรมาชีพทั่วโลก จากข้อเสนอเช่นนี้ ก่อให้เกิดผลอย่างสำคัญแก่ปัญญาชนก้าวหน้าทั่วโลกที่ไม่อาจยอมรับสังคมนิยม และต้องการที่จะสร้างสังคมใหม่ที่เป็นธรรม ในที่สุดก็เป็นสาเหตุให้เกิดการปฏิวัติของพรรคบอลเชวิคในประเทศรัสเซียเมื่อ ค.ศ.๑๙๑๗ และจะกลายเป็นจุดเริ่มต้นสู่การปฏิวัติในยุโรปตะวันออกในระยะ ค.ศ.๑๙๔๔-๑๙๔๘

๑.๕ สรุป

จะเห็นได้ว่า ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของยุโรปตะวันออกนั้น เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม อันส่งผลให้เกิดรัฐชาติที่แยกออกจากกันจำนวนมาก และเป็นที่มาของปัญหาทางการเมืองอันสลับซับซ้อน โดยเฉพาะในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ ซึ่งยุโรปตะวันออกจะกลายเป็นเวทีแห่งความขัดแย้งระหว่างชาติอันเป็นมูลเหตุให้เกิดการเกิดสงครามโลกถึง ๒ ครั้ง ก่อนที่จะกลายเป็นภูมิภาคที่ปกครองด้วยระบอบคอมมิวนิสต์ และเป็นส่วนหนึ่งของค่ายสังคมนิยมโลก โดยมีสหภาพโซเวียตเป็นผู้นำ เพื่อต่อต้านและถ่วงดุลกับประเทศทุนนิยมตะวันตกที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำ แต่ในที่สุดแล้ว ความพยายามของฝ่ายสังคมนิยมนั้นก็ล้มเหลว ระบอบคอมมิวนิสต์ต้องล่มสลายลงเมื่อ ค.ศ.๑๙๘๙

หลังจากที่ระบอบคอมมิวนิสต์สลายลงจากยุโรปตะวันออกแล้ว ลักษณะภูมิประเทศอันคงงามและสลับซับซ้อน เปลี่ยนเป็นสถานที่ท่องเที่ยวอันน่าตื่นตาตื่นใจ ประเทศยุโรปตะวันออกจึงพยายามที่จะพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เพื่อจูงใจนักท่องเที่ยวต่างชาติ หลายประเทศก็ประสบความสำเร็จอย่างมาก เช่น เช็ก โปแลนด์ ฮังการี โรมาเนีย บุลกาเรีย เป็นต้น มีนักท่องเที่ยวเดินทางมายังประเทศเหล่านี้เป็นจำนวนมากทุกปี